

УДК 343.4

Дніпров О.С.®

кандидат юридичних наук
(Адміністрація Президента України)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-93-92

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Встановлено відповідність національного кримінального права міжнародним стандартам щодо мінімізації проявів гендерного насильства як вагомого чинника подальшої інтеграції України у європейські та світові інституції.

Ключові слова: жінка, права і свободи, гендер, фемінізм, насильство, домашнє насильство, злочин, жіноча злочинність.

Постановка проблеми. Забезпечення соціального добробуту, рівних прав і можливостей жінки та чоловіка має бути основним напрямком діяльності у будь-якому суспільстві, однак частіше за все це залишається лише теоретичним аспектом. Наразі особливо гостро постає питання гендерної нерівності жінки стосовно чоловіка, а також домашнього насильства на ґрунті статевої приналежності. Проблема насильства стосовно жінки – не лише проблема суто нашої держави, а, мабуть, одна із передових проблем у світі, підтвердженням чого є підписання Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Конвенції), прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами», а також Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Метою статті є встановлення відповідності національного кримінального права міжнародним стандартам щодо мінімізації проявів гендерного насильства як вагомого чинника подальшої інтеграції України у європейські та світові інституції.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку системи українського законодавства перебуває в умовах суттєвих змін та трансформаційних перетворень. Така ситуація тісно пов'язана з чіткою спрямованістю України на входження до європейського товариства, підвищення розвитку усіх сфер державотворення і, що найголовніше, до розвитку вітчизняної правової доктрини згідно з міжнародними стандартами. Такі кроки є досить важливими, адже застосування застарілих правових норм у сучасному світі та сучасному суспільстві є величезною проблемою, що суттєво впливає на стан захищеності громадян нашої держави, суспільства у цілому і держави. Удосконалення законодавства, зокрема кримінального, дає змогу для мінімізації та протидії тим суспільно небезпечним діянням, які турбують наше суспільство. Таких проблемних полів дуже багато, однак слід зауважити, що деякі з них є змога подолати.

В українському соціумі, у його найменшій ланці – сім'ї, дуже поширеною проблемою є домашнє насильство щодо жінки, яка відноситься до однієї із найбільш вразливих суспільних груп. Насильство є складним та багатоаспектним явищем, яке необхідно розглядати та досліджувати з багатьох сторін, виявляти його причини. Законом України № 2229-VIII від 07.12.2017 «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначається, що «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але

© Дніпров О.С., 2018

не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [1]. Відтак варто зазначити, що виокремлюють різні види такого насильства, що прямо залежить від способу насильницького впливу на одного із членів сім'ї, яким може бути не лише жінка. У змінах, внесених до Кримінального кодексу (далі – КК) України, які набудуть чинності 11 січня 2019 року, домашнє насильство визначено як умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений [2]. Однак постає питання – чому найбільше від насильства потерпає саме жінка?

Жінка значно відрізняється від чоловіка не лише у силу своїх фізіологічних ознак, а й через зовсім інше мислення, психологію, вона морально слабша та не така стресостійка, частіше піддається впливові. Крім того, жінка сприймається як така, що повинна знаходитись скоріше у сімейному вирі, аніж досягати нових вершин у різних сферах суспільного життя. Таке ставлення пригнічує жіночу особистість, її професійний потенціал тощо. Крім того, прив'язаність жінки до побутової сфери стає прямою причиною її економічної залежності від чоловіка, що робить її значно слабшою у реалізації своїх можливостей. Часто такі жінки досить психічно нестабільні, тому здатні на вчинення непередбачуваних дій та вчинків, серед яких і різні злочини. Зокрема, вони, через повне занурення у побут та сімейне життя, що може негативно впливати на психіку жінки, можуть вести себе агресивно та жорстоко щодо своїх дітей або навіть чоловіка. Такі дії призводять до домашнього насильства вже не лише з боку, наприклад, чоловіка, а і з боку жінки.

Гендерне насильство не обмежено віковим цензом, соціальним станом чи належністю до певної нації. Насильство є дуже поширеним явищем не лише в Україні, а й в інших державах світу. Воно несе у собі велику загрозу для будь-якої родини, адже тягне за собою особливо складні наслідки, як, наприклад, завдання непоправної шкоди здоров'ю, загроза життю чи нанесення важкої психічної травми. «Всесвітньою організацією охорони здоров'я надані чіткі дані, стосовно того, що кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30–54% у Бангладеш, Ефіопії, Перу і Танзанії» [3, с. 7]. Зокрема, на світовому рівні питання насильства щодо жінки було присвячено Конвенцію, і положення якої було реалізовано у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України. При цьому варто зазначити, що місце підписання Конвенції обрано не випадково. Туреччина є однією із мусульманських держав, де гендерне насильство стосовно жінки вважається нормою і не є проблемою.

У Конвенції надано визначення поняттю «насильство стосовно жінок», яке розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [4, с. 29]. При цьому варто зауважити, що застосування насильства на ґрунті гендерної ознаки є найбільш поширеним явищем, і саме через це йому приділяється значна увага. У статті 1 Декларації ООН про викоренення насильства проти жінок вказано, що «насильство щодо жінок – це довільний акт насильства, скоєний на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може спричинити фізичний, статеви́й чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загроза скоєння таких актів, примусове чи довільне позбавлення свободи або особистого життя» [5].

«Аналіз матеріалів експертних обстежень і доповідей Комісії ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя, доповідей Комітету ООН по гендерній полі-

тиці, документів і матеріалів правозахисних організацій свідчить, що насильство в сім'ї являє собою світову проблему. В усьому світі близько 60% осіб піддаються фізичному насильству з боку партнерів; 40% піддаються побоям з боку партнерів і ще 40% – психологічним знущанням» [6, с. 764]. Такі дані ще раз підтверджують постулат про те, що домашнє насильство – проблема світова, а не суто України, тому шляхи для її вирішення необхідно прокладати спільні.

Як вже було зазначено вище, від домашнього насильства в основному потерпають жінки, що на нашу думку, трапляється саме через гендерні особливості. Такі дії можна назвати гендерним насильством. «Поняття «гендерне насильство» є новим для світової та вітчизняної юридичної науки. Адаже до 1990-х років юристи взагалі не застосовували цього терміна, використовуючи лише поняття «насильство щодо жінок», якому надавали переважно кримінально-правового значення, тим самим не розглядаючи його у контексті дискримінації за статевою ознакою. Останнім часом у юриспруденції відбуваються тенденції щодо визнання гендерного насильства як форми соціостатевої нерівності, пов'язуючи його з проблемою рівноправ'я статей. Так, Комітет ООН з прав людини проголосив, що викорінення дискримінації являє собою невід'ємну частину зусиль з припинення насильства над жінками» [7, с. 14].

На розв'язання поставленої проблеми впливає дуже багато чинників. Зокрема, сюди можна віднести соціальний стан у державі, який породжує соціальний стан у родині, розвитку суспільства, досконалості та дієвості нормативно-правової бази тощо. «Слід звернути увагу на той факт, що законодавство багатьох країн взагалі не передбачає відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, що гальмує процес розв'язання цієї проблеми. У деяких країнах відповідальність настає за вчинення лише окремих форм насильства. За наведеними даними, в 79 країнах світу закони щодо протидії насильству в сім'ї або відсутні, або про них нічого не відомо; згвалтування в шлюбі визнається злочином лише в 51 країні світу; лише в 16 країнах чинне законодавство окремо класифікує злочини, пов'язані з сексуальною агресією, і лише в трьох (Бангладеш, Швеція і США) насильство щодо жінок виділяється в окрему категорію злочинів; у Болівії, Камеруні, Коста-Ріці, Ефіопії, Лівані, Перу, Румунії, Уругваї та Венесуелі насильник може уникнути покарання, якщо запропонує жертві одружитися та отримає її згоду» [8, с. 203]. З огляду на зазначене можна стверджувати, що для багатьох країн світу положення жінки щодо чоловіка, а також і насильство стосовно жінки не є суттєвим питанням, яке вимагає вирішення. Тобто питання гендерної стратифікації не розглядається, адже застосування насильства стосовно жінки є у певному моменті історичною складовою, що впливає із того, що жінка є фізично слабшою.

В Україні питання насильства до жінок з боку чоловіка наразі актуалізовано задіяючи дотриманням Україною міжнародних правових зобов'язань, які покладені на неї після підписання Конвенції, також і новому законі про запобігання насильству, до якого включили певні новели. Крім того, тепер застосування до жінки насильства у будь-якій формі тягне за собою кримінальну відповідальність (набуде чинності у січні 2019 року). В Україні практично 17 років діяв закон, який фактично не забезпечував діяльність правоохоронних органів щодо попередження та припинення домашнього насильства, тому така проблема так і залишалась у межах родини.

Такі кардинальні зміни щодо згаданої проблеми пов'язані також з новою хвилею фемінізму, тобто боротьби жінок за свої права та законні інтереси. Не останню роль для нашої держави відіграла також і Стамбульська Конвенція, про яку вже було згадано у цій статті. Також прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами», де особливу увагу було звернено саме на жіночу проблему. «Експерти кажуть, що проблема полягала не тільки в тому, що правоохоронці – у більшості своїй чоловіки – сприймали сімейне насильство через призму гендерних стереотипів на кшталт «Б'є – значить любить». Людям у формі не вистачало конкретної статті КК України, яка б чітко і однозначно встановлювала: насильство є злочином, навіть якщо воно відбувається «у сімейному колі» і начебто нікого крім чоловіка і жінки не стосується. Отже, тепер до КК України введено спеціальну статтю, яка чітко визначає, що умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо теперішнього чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у сімейних або близьких до них відносинах, може загрожувати кривдникові

тюремним терміном аж до п'яти років»[9].

Крім того, новелою є застосування до правопорушників принципово нових заходів впливу, серед яких терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників [1]. Такі заходи не є покаранням, це заходи, які надають змогу виконавчому органу якнайшвидше відреагувати на вчинення насильства та припинити його і попередити можливі негативні наслідки.

«Очевидно, що вирішити проблему домашнього насильства можна лише за умови консолідованого фронту боротьби з ним, з'ясування переваг у використанні спеціалізованих контекстів перед загальними підходами. Домашнє насильство актуалізує пошук балансу між кримінальним та іншими галузями права» [10, с. 44].

Висновки. Отже, нами встановлено відповідність національного кримінального права міжнародним стандартам щодо мінімізації проявів гендерного насильства як вагомий чинник подальшої інтеграції України у європейські та світові інституції.

Здійснення порівняльного аналізу розуміння дефініції «домашнє насильство» у вітчизняному законодавстві та Конвенції дало змогу стверджувати, що домашнє насильство є складовою поняття насильства проти жінок, адже в основному значна більшість потерпілих – саме жінки. До них застосовують психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство. «Домашнє насильство належить до насильства стосовно жінок, але воно відбувається в сім'ї, сімейному колі або між нинішніми чи колишніми партнерами, що перебували або не перебували в шлюбі, незалежно від того чи кривдник наразі чи колись жив з жертвою» – так зазначено у Конвенції. Слід зауважити, що у КК України частково включено це поняття.

Встановлено, що у багатьох країнах світу взагалі не розглядається питання гендерної стратифікації та насильства стосовно жінок і насильства у сім'ї, хоча така проблема однозначно присутня у кожній державі. Ця проблема просто не виноситься на перспективу розгляду та вирішення, тому продовжує стрімко розвиватись.

Доведено, що Україна є однією із тих держав, яка робить впевнені, іноді не зовсім обгрунтовані кроки до мінімізації такої болючої проблеми для нашого суспільства, як домашнє насильство та насильство стосовно жінок, які є складовими одна одної, тобто в основному існують разом. У минулому році було зроблено багато кардинальних змін у вітчизняному законодавстві, і вони тривають, задля покращення ситуації стосовно досліджуваної проблеми. Однак наразі залишається невирішеним питання ратифікації Конвенції, хоча зміни у законодавчих актах уже існують. Це неодмінно може стати суттєвою проблемою під час застосування нових норм.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення правозастосовної практики тих країн, які вже ратифікували Конвенцію.

Бібліографічні посилання

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (Дата звернення 07.10.2018 р.)
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення 07.10.2018 р.)
3. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка, В.В. Муранова та ін. / за заг. ред. А.О. Галай. К.: КНТ, 2014. 160 с.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 травня 2011 р. та пояснювальна доповідь. К.: Видавництво «К.І.С.», 2011. 196 с.
5. Декларація ООН про викоренення насильства проти жінок: офіційний переклад. URL: http://wu.cn.ua/law/vykor_nasylla.pdf. (Дата звернення 07.10.2018 р.)
6. Туляков В.О. Профілактика насильства в сім'ї: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), М.О. Баймуратов (заст. голов. ред.), Р.Л. Біла [та ін.]; МОН України, ОНЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. Вип. 18. С. 764-769.
7. Аніщук Н.В. Специфіка розв'язання проблеми гендерного насильства у сім'ї за законодавством України та зарубіжних країн: компаративістський аналіз. *Форум права*. 2008. № 3. С. 14-17.
8. Коломоець О.Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 24 (63). № 1. 2011. С. 202-208.
9. Насильство в сім'ї – тепер кримінал. URL: https://zik.ua/news/2018/01/05/nasylstvo_v_simi_teper_kryminal_yurysty_poyasnyly_shcho_na_praktyt

si_1239813. (Дата звернення 07.10.2018 р.)

10. Харитонов О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрямки реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Х.: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.

Надійшла до редакції 15.12.2018

SUMMARY

Dniprov O.S. Criminal-legal dimension of gender equality in Ukraine and in the world. The article establishes the compliance of the national criminal law with international standards for minimizing the manifestations of gender violence as a significant factor in the further integration of Ukraine into European and world institutions.

In particular, the comparative analysis of the understanding of the definition of "domestic violence" in domestic legislation and the Convention made it possible to state that domestic violence is an integral part of the concept of violence against women, since the vast majority of victims are women in general. They are subjected to psychological, physical, economic, and sexual violence. Domestic violence refers to violence against women, but it occurs in the family, in the family circle, or between current or former partners who were or did not have a marriage, regardless of whether the offender has now or once lived with the victim. It is worth noting that the Criminal Code of Ukraine partly incorporates this concept.

It has been established that in many countries of the world gender sterilization and violence against women and domestic violence are not considered at all, although this problem is unequivocally present in each state. This problem is simply not put forward in the perspective of consideration and resolution, and therefore continues to evolve rapidly.

It has been proved that Ukraine is one of the states that makes sure that the steps to minimize the painful problem for our society, such as domestic violence and violence against women, that are constituents of one another, that is, in the main, exist together are sometimes not entirely substantiated. Last year a lot of fundamental changes were made in domestic legislation, and they continue to do so in order to improve the situation with regard to the problem under investigation. However, the issue of ratification of the Convention remains unresolved, although legislative changes already exist. This can certainly be a significant issue when applying new rules.

Keywords: *woman, rights and freedoms, gender, feminism, violence, domestic violence, crime, female crime.*

УДК 343.911

Макаренко Н.К.®

кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

DOI:10.31733/2078-3566-2018-4-97-103

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналізується сучасне розуміння поняття професійної злочинності. Обґрунтовується висновок про те, що професійна злочинність є специфічним кримінальним феноменом, що вимагає специфічного реагування.

Аналізуються ознаки професійної злочинності та обґрунтовується найбільш оптимальне розуміння поняття професійної злочинності.

Стаття призначена для наукових та практичних працівників у сфері боротьби з злочинністю, а також усіх, хто цікавиться даною тематикою.

Ключові слова: *професійна злочинність, кримінальна спеціалізація, кримінальна кваліфікація, злочинний дохід, субкультура, злочинець-професіонал.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває в стані перманентної трансформації, яка стосується усіх сфер життя соціуму, у тому числі і суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Такий стан справ зумовлює актуальність та необхідність різних наукових досліджень, покликаних розробити пояснювальну модель професійної злочинності, яка повинна слугувати певною базою як для законодавця, так й для практичних працівників. Однією зі складових даної моделі є теорія кримінального